

SZENTHÁROMSÁG SZOBOR KANIZSÁN

RÓZSA MIKLÓS

KANIZSA KÖRNYÉKI "SZENT HELYEK"

1816. évi keltezésű iratban fennmaradt helytörténeti adatokat kívánok publikussá tenni két Kanizsa-történeti forrás alapján.

E források egyike gróf Teleki Domokosnak, a marosvásárhelyi könyvtár, a híres „téka” alapítójának, gróf Teleki Sámuel kancellárnak fiatalon elhunyt fia néhány magyarországi utazásról készített leírása. Az 1773-ban született gróf Teleki Pestről 1795. május 31-én indult hamedik útja alatt Pécsről Szigetváron, Babocsán és Iharoson át érkezett N[agy] kanizsára. Innen Kiskanizsán, Kotoribán, Csáktornyán át utazott a Muraközbe, majd Horvátországon át Fiuméba, végül Triesztbe. Utazásainak és útleírásainak célja, amint az 1793-ban tett első útjáról szóló leírásban olvashatjuk, hogy az ország tájainak „mind természeti, polgári s gazdaságbeli állapotját, mind pedig nevezetességeit” megismerje, s hogy hasznos tapasztalatokat gyűjtsön. A Kanizsán látottakról a következőket írja:

„N[agy]kanizsa egy mezőváros Szala vármegyében; téren [értsd: síkságon] fekszik, mocsáros és ligetes környékben. Nagy és jól épült helység, sok szép kőházakat láthatni benne. Nagy vásáros hely is, mivel több vármegyéknek szélében és Horvátországhoz is nem messze fekszik. Az itt felette számosan lakó zsidók is már elég biznyságok arra, hogy itt jó kereskedésbeli haszonkeresés lehet. Ezt a helyet herceg Batthyány bírja. Az ide való lakosok nagyobb részint magyarok, más részint horvátok, és kevesebben németek is vagynak; mindnyájan pedig katolikusok. Kanizsáról az ember egy derék töltésen [Mert a hely itt mocsáros] Kiskanizsáig megyen, mely is oda csak közel esik, oldalfélt hagyván a kanizsai régi földvárát, amely egy berekben fekszik. Kiskanizsán túl az út egy jó darabig alkalmatlan, mert homokos és hápahunás földön viszen, de azután jó csinált út vagyon.”

A másik forrás Bronyevszkij Vladimir Bogdanovics orosz cári tengerészhadnagy magyarországi útleírása. 3. Az 1784-ben született Bronyevszkijt, aki a Földközi tengeri orosz hadiflottához tartozott, 1809. végén vagy 1810. legele-

jén Triesztben érte az admirális parancsa, mely Kronstadtba, a nagy északi orosz flottabázisba rendelte bajtársai nagy részével együtt. A legrövidebb szárazföldi útvonalon, Ausztria, Magyarország és Lengyelország útbajetésével 3601 főnyi legénység és 680 tiszt vonult Magyarországon keresztül haza Oroszországba. A menetben egyszerű hintóban, vállán és karján kapott sebesülésével, s ezért felkötött karral, betegen utazott Bronyevszkij, s szabadon maradt jobbajával egy bőrkötésű könyvbe jegyezte az általa látottakat és az ezek alapján tett megállapításait. © Az így létrejött útleírás szerint a menetoszlop Stájerország felől jövet, Csáktornyán át, és a Murán kompon átkelve, 1810. április 10-én reggel 9 órára érkezett Nagykanizsára, ahol nem egészen egy napot tartózkodott. Bronyevszkij útja Budán, Pesten, Miskolcon, Kassán, Bártfán át vezetett, majd a Duklai-hágón átkelve hagyta el az országot. A hazánkon át vezetett útján nem az ún. látóvalók, hanem első sorban az akkori Magyarország elmaradottsága, a szociális viszonyok, nemzeti-ségi problémák foglalták le, és mint ő írja, a lakosság, ennek életmódja, igazgatása s ennek következményei érdekelték. Kanizsáról a következő képet adja: *„Ezt a csúf házhalmot nem is merészném városnak nevezni, ha tiszteletreméltó útkalauzunk nem erősködne, hogy ez valóban város, és valaha igen kiterjedt volt. Képzelnék el olvasóim két meredek között egy nagy gödröt, melyben egyetlen egyenes utca látszik, mintegy ezért, hogy ide folyjon le és itt gyűljön össze minden szenny és mocsok. A mellékutcák tervszerűtlenek, girbe-gurbák. Ezekben a pokoli bűzű alacsony sikkátorokban a házak úgy épültek, ahogy az a tulajdonosnak éppen eszébe jutott. A főtéren, helyesebben szólva a legbűzösebb gödörben áll a Szentháromság szobra, melyet azonban nem szobrász, hanem valami mesterember faragott ki; a rács mellett, egyik oldalon nyílt mészárszék, a másik oldalon sátrak, melyekben kenyeret, dohányt és sli-govicát árulnak. A lakosság nagy része zsidó és cigány; vannak magyarok is, akik között láttam néhány asszonyt piz-*

kos bekecsben és különös fejdísszel; vannak szlávok is, kiket itt horvátoknak neveznek; mindezek a népek azonban valamennyien oly kiszáradt sárgásbarna arcúak, hogy szinte lehetetlen egyiket a másiktól megkülönböztetni.”

Ez után Bronyevszkij Kanizsa múltjába tekint, de téves - s ezért most általam nem ismertetett - adatokat közöl, majd arról szól, hogy *„A lakosság nyomorúsága ellenére lázasan készül a húsvétra.”* Itt felsorolja, hogy mely hiten levők miként teszik ezt.

Az 1816-ban keletkezett irat, amelyben található helytörténeti adatokat kívánunk ismertetni, a kanizsai plébániai egyház 1816. május 15-én és 16-án az illetékes megyéspüspök, Kurbély György veszprémi püspök által végrehajtott kánoni vizsgálatáról készült jegyzőkönyv. Az ilyen iratfajta egyházlátogatási jegyzőkönyvek szokás nevezni. A canonica visitatiók jegyzőkönyvei a helytörténet számára valóságos kincsesbányák. Az 1816. évi visitatiós jegyzőkönyvet, mint helytörténeti forrás adatait várostörténetírásunk eddig módszeresen nem tárta fel.

A mellékleteivel együtt 40 oldal terjedelmű és a dolog természetéből következően latin nyelvű jegyzőkönyv Kurbély György veszprémi püspöktől származó, 1820. április 28-i kiadmányát a nagykanizsai Szt. Ferenc-rendi rendházban őrizték, most a Zala Megyei Levéltárban a nagykanizsai Ferences rendház iratainál található.

A vizsgált kanizsai plébánia templom a Szt. László királyról nevezett (= Ladislavita) Szt. Ferenc-rendi rendtartomány szerzetes atyáinak 1714. július 20-ára Szt. József patriarcha tiszteletére megépült temploma volt, s e mellett töltötte be a plébániatemplom szerepét is. A plébánia azonban, a visitatiós jegyzőkönyvben olvashatók szerint **„est antiqua, Documentis comprobari potest ereditate esse Anno 1690”** azaz a plébánia „rég, és okmányokkal igazolhatóan 1690. évben létesült.” Ekkor a plébánia temploma a kanizsai erődítményen belül kialakult suburbiumban teljesen fából épült mohamedán mecsetből Kanizsának a török alóli

felszabadítása után átalakított és a Bol-
dogságos Szűz Mária mennybe vételé-
nek tiszteletére szentelt templom volt,
amint ezt a zágrábi Érseki Levéltárban ör-
zött 1692., 1693. majd 1698. és
1699. évi canonica visitatiók jegyző-
könyveiből tudjuk.® Ez a templom a kani-
zsai erődítmény 1702. évi lerombolásá-
ig állott fenn.® A kezdeti évek plébáno-
sainak, Czvetkovich Mátyás és Koosz
Péter világi papoknak a működése idején
a várban élő missziós jezsuiták segítettek
a hívek lelki gondozásában. 1702-től a
kiskomáromi plébános látta el az admi-
nisztrálást, s ezt a feladatot és jogkört
csak 1705-ben kapták meg a városban
működő Szent Ferenc-rendi barátok.®

A plébánia az 1816. évi visitatio
jegyzőkönyve szerint az anyaegyházból
és 7 **filia**-ból, leányegyházból állott.

A **filia** szónak itt azzal a jelentésével
állunk szemben, amely jelentés szerint a
szó a kisebb falvak, egyéb települések,
így puszták Krisztus-hívőinek lelkipásztori
szempontból valamely szomszédos plé-
bániához tartozó közösséget jelöli. Az
anyaegyház két települést foglalt magá-
ba: Nagykanizsát és Kiskanizsát. A visi-
tatio jegyzőkönyv mindkettőt **oppidum**-
ként, tehát mezővárosként említi.

Az 1714. július 20-ra megépült anya-
egyházat a visitator egy dombon, a vá-
ros végén, száraz és tűzveszélytől épp-
úgy, mint vízáradástól biztos helyen álló-
ként említi. Tetője cseréppel fedett. A bá-
doggal fedett toronyban 6 harang volt.
A legnagyobb 1060 fontos (=593,6
kg), a legkisebb 48 fontos (26.88 kg).
Plébániaház nincsen, mert a plébániát
adminisztráló Szent Ferenc-rendi atya a
rendházban lakik.

Afiliaiák:

1) Szent Miklós/ a későbbi neve sze-
rint: Horvát-Szent-Miklós, majd 1895.
május 2-től Somogyszentmiklós, 1950-
tól Miklósra/, 2) Bagola, 3) Sánc, 4) Fa-
kos, 5) Móríchely puszta, 6) Palin, 7) Ká-
máncs.

A filialis települések közül: Szent Mik-
lós, Bagola és Palin településjelleg szem-
pontióból falvak, Sánc, Fajos, Móríchely
és Kámáncs puszták voltak.

Az 1816. évi canonica visitatio ide-
jén fennállott **közigazgatási területi be-
osztás** szerint az anyaegyház, tehát
Nagy- és Kiskanizsa területe Zala vár-
megyéhez tartozott. A filialis települések
közül Zala vármegyei falu volt Palin a
hozzá tartozott Kámáncs-pusztával. A
többi filialis település mind Somogy vár-
megye területén feküdt.

A plébánai területén **földesúri hatál-
mat** gyakoroltak:

az anyaegyház területén: herceg
Batthyany Fülöp, akinek a kegyúri jog illetett

meg, de sem ebből származó jogosítvá-
nyával nem élt, sem kegyúri kötelessége-
it nem teljesítette;

a Szent Miklós-i, a bagolai, a mó-
richelyi, a sánci és a fakosi filia földesu-
ra tolnai gróf Festeitis György, 11. a palini
filiaé palini Inkey Nep. János © volt.

Egyházigazgatási szempontból a
plébánia - a visitatio jegyzőkönyv be-
vezetőjéből következően - a veszprémi
egyházmegye zalai főesperességéhez
és a kanizsai kerületi alespereshez tarto-
zott. Utóbbi akkor Kapornak mezőváros
plébánosa volt.

Plébániánk területén a Ferenc-rendi-
eken és a Kegyes Tanítórendiekén, a pi-
aristákon kívül egyéb **szerzetesrend**
nem volt. A piaristák a plébániai jogot nem
sértették, sem ilyenfelhívással nem
voltak.

A visitatio jegyzőkönyv a leányegy-
házak leírásánál felüti az azoknak az
anyaegyházról való **távolságát**, és ami
helytörténeti szempontból figyelmet érde-
mel, **az oda vezető út adottságait**.

A „felső” templom

Ezek:

1.) a szentmiklósi leányegyházat a
jegyzőkönyv 1 órányi távolságra levő-
ként említi azzal, hogy az oda vezető út
síkidéki;

2.) Bagola 1 1/2 óra alatt hegye-
ken és vizeken, időnkint áradásokon át
volt abban az időben elérhető;

3.) a Sáncra vezető, és 3/4 órányi út
a vízáradások miatt gyakran járhatatlan volt.
Mellette volt a gyepmester téglaháza és egy
malom, a nép nyelven: Mezei malom;

4.) a Fokosra vezető 2 1/2 óras út
az erdős hegyek, a vizek és a sár miatt
bajosnak mondottként szerepel;

5.) Móríchelynek - amely urasági al-
lodium volt 2 malommal - 1 1/2 óras
síkidéki útja vízáradásoknak kitett volt;

6.) az 1 órányi távolságra levő Pa-
lin a nagy sár miatt ugyancsak bajosan
volt elérhető. Egyébként ehhez a filiahoz
tartozott a Lasnak nevű kocsmá és egy
kis kolostor kálváriával;

7.) Kámáncsról csak annyit írtak a
jegyzőkönyvbe, hogy 1 1/2 óra távol-
ságra fekszik.

A visitatio jegyzőkönyv a plébánia
területének **népessége** számát a követke-
zők szerint örökölte meg:

Kanizsa népessége 5919, Szent
Miklósé 708, Bagoláé 155, Móríchely
pusztáé 66, Fajos pusztáé 46, Sáncé
60, Paliné 203 fő volt. Kámáncsról né-
pességszámadat a visitatio jegyző-
könyvben nincs. A kanizsai plébánia
egész területe népességének száma
1816-ban tehát 7157 volt.

A népesség vallás szerinti megosz-
lását a vizsgálat a következők szerint álla-
pította meg:
Kanizsán 4800 katolikus, 1022 zsidó,
72 görögkeleti és 25 acatholicus élt, akik
az egyéb adatokkal történt egybevetés
eredményeként evangélikusok voltak,
Szent Miklóson 700 katolikus és 8 zsi-
dó, Bagolán 118 katolikus, és 37 evan-
gélus élt. Móríchely puszta, Fajos
puszta, Sánc és Palin népessége teljes
egészeben katolikus volt.

Ezek szerint az anyaegyház és a filiaék
együttes népességéből 5993 volt a kato-
likus, 1030 a zsidó, 72 a görögkeleti és 62
az evangélikus. Katolikus-evangélikus, vagy
evangélikus-katolikus **vegyes vallású ház-
ság** volt 5. Ezeket és a házaspár gyerme-
keit név szerint, utóbbiakat életkor szerint is
felsorolták a visitatio jegyzőkönyvhöz mel-
lékelt 8. sz. documentumban.

A plébánia területén csak **2 leány-
egyházi templom** volt. Az egyik Szent
Miklóson, a másik Palinban. Érdekes,
hogy az utóbbit ennek részletes ismerte-
tésénél nem ecclesiaként, templomként,
hanem capella-ként kápolnaként említi a
jegyzőkönyv.

A Szent Miklósi templom a falu akkori végén, dombtetőn, tűzveszélytől és vízáradástól biztos helyen épült és Szent Szűz Mária mennybevételéről volt elnevezve (B. M.V. in. Coelos assumta dicata).

1763-ban tartós anyagokból Festetics Kristóf emeltette. Tetőjét cserép fedte és bádoggal fedett tornya volt. Kórusa, sekrestyéje a visitatio idején nem volt, de prédikáló széke igen. Ez fából készült. Keresztelő kút és kriptá ugyancsak létesült. A templomnak 2 harangja volt, az egyik 265, a másik 149 fontos. (=148,4 illetve 83,44 kg.)

A templom fenntartási alappal nem rendelkezett. Ez azt jelentette, hogy nem volt olyan állandó és biztos fenntartási alapja, amelyet az alapító kegyúr hozott létre különböző nagyságú szántóföldek, szőlők, kaszáló, valamint bizonyos számú jobbágy, továbbá erdő, nád vagy legelő használatának, sőt egyes esetekben halászati, italmérési, malomtartási jognak az átengedése által. Viszont az 1816. évi visitatio idején Festetics György kegyúr a templomot mindennel ellátta.

Palinban egy dombocskán, az urasági kastélyhoz csatlakozóan magányosan emelve, tűzveszélytől nem biztos, de vizektől biztos helyen állt az 1746-ban Szent József tiszteletére palini Inkey Boldizsár által építtetett kápolna. Ennek épülete erős falaknak örvendett, cseréppel volt fedve, tornya, haranglábja nem volt, de a falára volt erősítve egy 25 fontos (=14 kg) kis harang. Kórus, sekrestye, prédikálószék, keresztelő kút és kriptá létesítését mellőzték.

A kápolnának kijelölt fenntartási alapja nem volt, de minden szükségessé el látta kegyúrként a földesuraság, az 1816. évi visitatio idején palini Inkey Nep. János. ©

A palini filiához tartozott kis kolostorról és kálváriáról a jegyzőkönyv azon kívül, hogy azokat megemlíti, többet nem szól, bővebb ismereteket nem nyújt róluk.

A Szent Ferenc-rendi plébánia templomon és a két leányegyházi templomon kívül voltak még a plébánia illetékességi területén nyilvános kápolnák is, mégpedig magában a városban 3, Nagykanizsa határában, további 1, és a szőlőhegyekben ugyancsak 3.

A városban levő 3 közül az első nyilvános kápolna az ún. nagyobb Kanizsán (in. Majori Kanizsa) a város közönsége által torony nélkül 1764-ben emelt kápolna, amelynek erős falai, cseréptetője és haranglábja volt. Ebben egy 328, egy 102, és egy 79 fontos (=183,68, illetve 57,12, illetve 44,24 kg) harang lógott. A tűzveszélytől védet-

ten és vízáradástól biztos dombos helyen, szentélyével kelet felé nézően épült, tehát keletelt kápolnának Nepomuki Szt. János volt a védőszentje. Volt a kápolnának kórusa és sekrestyéje tartós anyagból, továbbá prédikálószéke, de ez deszkából készíve és színes szövettel bevonna. E kápolnához kriptá is létesült, amelynek bejárata a kápolnán kívül volt.

Fenntartási alapot ez a kápolna is nélkülözött, de fenntartására és szükségleteinek fedezetére bevétele volt kihelyezett tőkék kamatából, hagyományokból és egymást követő közösségi felajánlásokból, valamint kölcsönökből, s ezen felül minden módon a felépíteni tervezett torony építésének megkönnyítésére. A bevételeket gondnokként Lovák Ferdinand teni patikus adminisztrálta. Ő nála volt a kápolna ládájának egyik kulcsa. A másikat a Tanács nevében a városbíró őrizte.

A visitatiót végrehajtó püspök megállapította, hogy a kápolna különösen rá van szorulva egy torony megépítésére. Utalok arra, hogy a torony 1824-ben épült meg, amikor a kápolnát meg is nagyobbították. ©

Bagola Kápolna

Főrhenc • Kápolna

Az istentiszteleteket a kegyes tanítórendi atyák végezték, kivéve a védőszent napját, Nepomuki Szt. János ünnepét követő vasárnapot, amikor az anyaegyházról körmenetet vezettek a kápolnához és plébániai misét mondtak.

A második nyilvános kápolna a szegények ispotályában sárdi Somsits Antal © által 1769-ben építtetett, és 1771-ben megáldott kápolna, melynek védőszentje Szent Márton toursi püspök volt. Ez a kápolna - amint a visitatio jegyzőkönyvben olvasható - alacsonyán fekvő, de a felszínén száraz helyen, tűzveszélytől nem, de vízáradástól egészen biztos helyen épült. 1788-tól királyi gabona céljára volt elfoglalva, és az 1816. évi visitatiokor is terménnyel volt tele.

A harmadik nyilvános kápolnát a kisebbik, az egykoron Nyugatiinak mondott Kanizsán a város dombocskájának tűzveszélytől és vízáradástól biztos helyén, és észak felé helyeztetten, 1761-ben a város közönsége emeltette a látogatást tevő Szent Szűz Mária (Sarlós Boldogasszony) tiszteletére. Tartós anyagból erős falai voltak, cseréppel volt fedve, s ugyancsak tartós anyagból való tornya volt, a kupfödelet fehér bádoggal fedte. Négy harangja volt, egy 557, egy 407, egy 240 és egy 103 fontos (=311,92, ill. 227,92, ill. 134,4, ill. 57,68 kg.)

E kápolnának volt kórusa és sekrestyéje tartós anyagból, valamint deszkából készült és lefestett szószéke. Keresztelőkútja és kriptája nem volt.

Fenntartási alapként 3 szántója volt a kápolnának, valamint bevételei voltak kegyes felajánlásokból és a perselyből, továbbá 3 szántója közül 3 a város közönségének bérbe volt adva. A visitatio jegyzőkönyv a tulajdonosaik neve megadásával jelöli meg a kápolna szántóival szomszédos földeket. Két templomgondnok volt, akik a templom jövedelmeit kezelték, s akik a városbírónak és a plébánia-vezetőnek számoltak el.

Ebben a kápolnában csak az újhald utáni vasárnapokon volt istentisztelet. Akkor, amikor a népesség száma nagyobb lesz, minden vasárnapra és ünnepnapra elrendelte a püspök az istentisztelettartást.

A Nagy Kanizsa határában levőként említett, tehát a **negyedik nyilvános kápolna** egy domboldalon, tűzveszélytől és vízáradástól biztos, száraz helyen, hossz tengelyével kelet felé nézően, Inkey Boldizsár által tartós anyagból 1768-ban építtetni kezdeti, majd megáldott kápolna volt. Az ugyancsak tartós anyagból készült kis tornyát éppúgy, mint magát a kápolnát rézzel fedték be. Fenntartásáról az alapító örökösei gondoskodtak. Miséi csak külön kérésre mondtak benne.

A szőlőhegyekben levő 3 nyílvános kápolna Bagolán, a Látóhegyen és - a Palinhhoz tartozott - Főrhéncen állott.

A **Bagola** területére eső kápolna északi tájolással épült, erős falazata, zsindey tetőzete és fából való tornya, valamint egy 78 fontos (=43,68 kg-os) harangja volt. Szőlőhegyi lakosok a Legszentebb Háromság tiszteletére emelték. Misét csak akkor celebráltak benne, ha a szőlőhegybirtokosok kérték.

Az építés idejéről a visitatio jegyzőkönyv nem szól. A kanizsai templom és plébánia 1778-ban végzett canonica visitatiojáról készült jegyzőkönyvben szerepel egy, a Legszentebb Háromságnak ajánlott szőlőhegyi kápolna. Ez vélhetően azonos az 1816. évi visitatio jegyzőkönyvben Legszentebb Háromságnak ajánlottként szereplő kápolnával. A vélemény megalapozottsága esetében az 1816-ban állott bagolai szőlőhegyi kápolna 1778. előtt épült.

A második szőlőhegyi kápolna a **Látóhegyen** épült egy magaslaton, száraz és tűzveszélytől, áradástól biztos helyen, északi tájolóással, tartós anyagból, erős tetőzettel. Ezt is szőlőhegybirtokosok építették. Védőszentje Szt. Bertalan apostol volt. Haranglábjában kis harang függött. Itt is csak akkor volt mise, ha a szőlőhegyiek kérték.

E kápolna építési ideje sem szerepel az 1816. évi visitatio jegyzőkönyvben. Az említett 1778. évi jegyzőkönyvben felsorolt szőlőhegyi kápolnák között Látóhegyi nincs. Ez arra a következtetésre jut, hogy az 1816-ban megvolt Látóhegyi kápolna 1778. évet követően épült.

A harmadik szőlőhegyi kápolna a **Főrhéncen** állott és Jézus Krisztus színe változásának tiszteletére ajánlott kápolna volt. Ezt északi tájolóással, tartós anyagból 1756-ban Inkey Boldizsár és a kanizsai szőlőhegybirtokosok építették. Falai és tetője az 1816. évi jegyzőkönyv szerint jó erőben volt. Tartós anyagból való tornyában levő kis harangja 55 fontos (=30,8 kg-os) volt.

A három szőlőhegyi kápolna egyikének sem volt fenntartási alapja, viszont gondoskodtak fenntartásukról a szőlőhegyiek.

Nem mulaszthatjuk megemlíteni, hogy az 1816. évi visitatio jegyzőkönyv nem szól olyan szőlőhegyi kápolnákról, amelyekről az 1778. évi jegyzőkönyv viszont még igen. Ezek közül az egyik a Szt. György, a másik a Szt. Donát tiszteletére emelt, a harmadik pedig a Kámáncsi kocsmánál volt Nep. Szt. János kápolna. Aból, hogy az 1816. évi visitatio jegyzőkönyvben nem szerepelnek, az a következtetés vonható le, hogy - ha csak ennek oka nem az, hogy netán kifelejtették őket, - 1778. és 1816. között valamikor meg-

semmisültek, s ekként már nem voltak az 1816. évi Kanizsa építményei.

A visitatio jegyzőkönyvben a kápolnákkal azonos űzban szereplő **oratóriumokról** azt olvassuk, hogy a kanizsai plébánia illetékességi területén a mágnások és nemesek egyikének sincs magánoratóriuma. E tény mellett azonban fennállt az, hogy a piarista atyáknak volt oratóriumuk, amelyben meghatározott napokon történő misebemutatóhoz szükséges lehetőséggel, engedéllyel rendszeren el voltak látva.

A jegyzőkönyvből megtudjuk, hogy 1816-ban Nagykanizsán 3 szobros **feszület**, tehát plasztikus corpusu feszület, Kiskanizsán 3, a filiák közül pedig Szt. Miklóson 3, Bagolán 2, a szőlőhegyekben 4, a Ferenc-rendiek temetőjében 1 képes feszület állott.

Megemlíti a jegyzőkönyv, hogy Kanizsán 1 kőből való Szentháromság **szobor**, és kis kápolnába foglaltan 2 Nepomuki Szent János szobor állott.

Sem a feszületek, sem a Szentháromság szobor, sem a Nepomuki Szent János szobrok felállításának idejéről, sem arról, hogy melyikük hol állott, a jegyzőkönyv adatot nem nyújt. ©

A felsorolt alkotásokhoz szükséges fenntartási alap hiányzott. A Szentháromság szoborra az Inkey-család ügyelt, amennyire ezt tenni módja volt, de nem látta el javadalommal. A többi alkotásokat kijelölt fenntartási alap nélkül gondozták.

A „Szent helyek” között számon tartott temető 1816-ban Nagykanizsán és Kiskanizsán I-I volt, mégpedig mindkettő a városnak kívül, és megjelve; hogy közelebről hol, arról a jegyzőkönyv adatot nem tartalmaz. Szent Miklóson és Bagolán I-I megtelt temető volt. Mind ez a kettő, mind a palini temető a falun kívül voltak, s a helyet az uradalmak ingyenesen adták, a kanizsait (nincs megemlítve, hogy a nagy- vagy kiskanizsait) készpénzzel voltak kénytelenek létrehozni. Mindegyik temető körülkerített volt. A visitatio alkalmával kötelezés történt minden temetőben közös temetői feszület felállítására és tisztességes fenntartására. Elrendelte a visitor azt is, hogy a megtelt temetők bővítését kell kérni és sürgetni a megye közbenjöttével.

A jegyzőkönyv arról tudósít, hogy Nagykanizsán és Bagolán a luteranusok (itt protestansokként említve) a katolikusokkal közös temetőt használtak. A nem egyesült görög szertartásúaknak és a zsidóknak saját külön temetőjük volt. A plébánia illetékességi területén levő többi helységben a katolikusok egyedül haz-

nálatára szolgált a temető. A keresztség nélkül elhalt csecsemőknek szülő sajátos hely semmilyen sem volt megállapítva, hanem az árokba temették őket.

Az érhető területi korlátokra tekintettel ezúttal a forrásunk nyújtotta adatoknak csak egy részét ismertettem, így a./ a szervezési adottságokról szólókat követően b./ a népességi adatokat, majd c./ egyes helyi terepadottságokról tájékoztató néhány adatot, valamint d./ azokról a létesítményekről tudósítókat, amelyekre a forrásunkat létrehozó visitatio tevékenység elsődlegesen terjedt ki,

A jegyzőkönyv egyéb tárgyú helytörténeti adatoknak is gazdag tárháza. Ezek közé tartoznak az egyháztörténeti-ken kívül oktatás- és neveléstörténeti adatok, így iskolatörténetiek, tehát az iskolaépületekről, a tanítókról, mellékfoglalkozásairól, és jövedelmeikről, s a gyermekek iskolalátogatásáról, egyes szülői magatartásokról tájékoztató adatok.

Jegyzetek

1. Egynehány hazai utazások leírása. Kiadatot [gróf] T[eleki] D[omokos] által. Nyomtatottat Bécsben MDCCXCVI. - *Éder Zoltán* által gondozott új kiadásban jelent meg Budapesten, 1993-ban.
2. Az *Éder Zoltán* által gondozott kiadás, p. 9. és 107-108.
3. *Bronyevszkij, Vladimir*. Utazás Magyarországon (1810). Fordította: *Tardy Kallós Lajos*. Budapest, [1948]
4. A 3. sz. jegyzetben idézett műhöz a fordító által írt Bevezetés.
5. *Bronyevszkij* i. m. 27-29.
6. E jegyzőkönyvek adatain nyugszik *Dr. Rózsa Miklós* Kanizsa mecsesből kialakított plébániatemploma 1690-1700 között, tanulmánya (Nagykanizsa, 1993.)
7. Magyar Országos Levéltár. A Budai Kamrai Adminisztráció levéltára. E 282. Memorialien und Anbringen. C. No. 84.
8. *Dr. Pfeiffer János*: A nagykanizsai világi plébánia szervezésének története. Veszprém, 1841. p. 4-5.
9. *Gyalay Mihály*. Magyar igazgatástörténeti helységnevelikron, Budapest, 1989.
10. A jegyzőkönyvben római birodalmi hercegeként említett Bathiany Fülöp németújvári herceg Bathiany-Strattmann Fülöp valóságos belső titkos tanácsos volt, aki 1781-ben született és 1870-ben halt meg. - (*Nagy Iván*: Magyarország családai LXII. és pótkötet. Pest 1857-1868. I. 246., *Kempelen Béla*: Magyar nemes családok LXI. Budapest, 1911-1932. I. 493.)
11. Személyét az 1754-ben született és 1819-ben meghalt gróf Festetics Györggyel, a Georgikon megalapítójával azonosnak tartjuk (*Nagy Iván* i. m. IV 163-164., *Kempelen Béla* i. m. IV 117.)
12. + 1779., + 1842. Császári és királyi kamarás. 1809-ben a zalai lovasezredben századparancsnok. - (*Dr. Göcze Rezső*: A Palini Inkeyek a késői feudalizmusban. Honismeret 1988. 1. sz, 17-24.; 22-23. ;)
13. Megállapításra vár, hogy az építető Festetics Kristóf F. Pál aranyarkantyú vitéz, cs. kir. tanácsos és septemvir, avagy Lajos nevű fiának, aki alispán volt, Kristóf nevű fia: (*Lásd Nagy Iván* i. m. IV, 162. és 163., *Kempelen Béla*), m. IV 117.)
14. Lásd 12. sz. jegyzetet.
15. *Németh József*. Zala megye műemlékei. Zalaegerszeg, 1979, p. 48.
16. + 1689., + 1779. A kir. Ügyigazgatóságának Horvátországban ügyvédje, utána Somogy vármegyének több évig alispánja, m. kir. Udvari Kandelláriánál előadó tanácsos, s mint ilyen 1760-ban vonult nyugállományba. (*Nagy Iván* i. m. 299-301., *Kempelen Béla* i. m. IX. 415. ;)
17. A Szentháromság szobrot Németh József szerint 1758-ban Inkey Boldizsár a piacféren (: ma Erzsébet tér) állította. (*Németh József*, m. p. 45. ;) - Ezzel az időbeli adattal összhangban van az a levéltári forrás-adat, mely szerint 1759. május 11-én hatalmazta meg a Kanizsára illetékes megyéspüspök, Padányi Biró Márton veszprémi püspök Berencsy János kiskörmári plébánost, hogy a szobrot áldja meg. (*Pfeiffer János*: A veszprémi egyházmegye történeti névtára [1630-1950]. München, 1987, p. 281. ;)

